

KUR'ÂN-I KERİM VE HADİSLERDE ŞEHİT KAVRAMI

Muhammed Fatih KESLER (*)

Özet

Allah'a kul olmak, samimiyet ve büyük özveriler gerektiren çok ciddi bir iştir. Bu hususta gösterilecek herhangi bir gevşeklik ve ihmal, sonuçta çok büyük mahrumiyetlere sebep olabilir. Başlangıçta tecrübî bir birikime sahip olmayan Adem'in, Cennet'i ve oradaki ebedî hayatı kaybedişi bu konuda bariz bir örnektir. Cennet'te gelişen olaylardan sonra o, dünyaya gönderilerek daha önce yaptığı tevbe hakkında samimiyet sınavına tabi tutulmuştur. İşte bu olaydan sonra fâni dünya, ifa ettiği role uygun olarak târih boyunca insanın Hak'tan yana olan çabalarıyla şeytanın isyan merkezli yoğun vesveselerinin mücadele ettiği bir arena olagelmıştır. Diğer taraftan, ilâhî emir ve yasaklar karşısında takınılacak olumlu veya olumsuz her tavrın kayda geçirileceği bu ölümlü dünya hayatı, Cennet'in, bir başka deyişle ölümsüzlüğün de yeniden kazanılması için insana sunulan biricik fırsat olagelmıştır. Dolayısıyla insanın dünyadaki hayatı, böyle bir kazanımın gerçekleşmesi doğrultusunda kurgulanmıştır.

Diğer taraftan peygamberler eliyle insanlara ulaştırılan ilahi bildirimler, ezelde kaybedilen ve özlenen Cennet'e kavuşmayı iyi bir kul olmak şartına bağlamıştır. Aynı bildirimler bu bağlamda gösterilecek saflaşma çabaları ve diğer birçok özverinin zirvesine şehit kavramını yerleştirmiştir. Bundan dolayı şehit, süslü ve aldattıcı olan bu fâni dünya mâcerasından yüz akı ile çıkışın bir ifâdesi ve ahirete ertelenen daha güzel bir hayatın simgesidir. Hem bu dünyada hem de ahirette güzel bir konuma sahip olan şehit, tevhidin ikamesi ve saygın değerlerin korunması hususunda İslâm dışı unsurlara karşı her zaman zinde bir güç olagelmıştır. İşte bu makale Kur'ân'da bir tutku olarak sunulan şehit kavramını dile getirdiğimiz bu yönleriyle incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Hadis, Saygın Değerler, Samimiyet, Şehit.

Concept of Martyr (shaheed) in Qur'an and Hadiths

Abstract

To be a good servant of God is an earnest matter, which requires sincerity and great self-sacrifice. The slightest laxity in this subject can cause a major landslide at the end. The story of Adam (p.b.u.h.) in the paradise is a clear example. Submitting to the deceit of Satan, he lost immortality and the splendour of paradise, bestowed upon him by God. However he regretted the offence he had committed and immediately turned to God in repentance. The Almighty has accepted his repentance. The mankind has been subjected to the sincerity test on the earth. In the end, perhaps he/she may regain the paradise and immortality. The adventure of human beings in this world has been constructed in the direction of achieving this aim.

On the other hand, divine revelations have made attaining the paradise contingent on being a good servant of God. In this context, the divine will has placed the degree of martyrdom at the top of self-purification efforts. The martyr has a respectable position both in this world and in the hereafter. The martyr has been a symbol of active power for the establishment of tawhid. This article studies various aspects of the concept of martyr in Qur'an.

Key Words: Qur'an, Hadith, Respected Values, Sincerity, Martyr.

*) Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fak. Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.
(e-posta: fatihkesler@comu.edu.tr / fatihkesler@hotmail.com)

Giriş

İnsan hayatı, sahip olunan inançların ve kabullerin samimi olarak yaşanmasıyla anlam kazanabilir. Kaynağı ne olursa olsun, samimiyet ve içtenlikten yoksun olan bir inancın muhatabı, sonuçta kaybetmeğe mahkumdur. Cennet saltanatını, birtakım geçici hazların esareti ile kaybeden ilk insanın durumu bunun en bariz örneğidir.

Kur'ân-ı Kerim'de, Adem'in başlangıçta rahat bir hayat yaşadığı, ancak daha sonra uyarılmasına rağmen şeytanın hilesine boyun eğerek günah işlediği ve bu sebeple bulunduğu ortamdan çıkarılarak zor ve meşakkatli bir hayatın sürdüğü dünyaya gönderildiği anlatılmaktadır¹. Konuyla ilgili ayetlere göre ilk insan, şer bir güç olarak da tanımlayabileceğimiz şeytan ile olan bu mücadelesini başarısızlıkla tamamlamış ve Cennet hayatını kendi eli ile ölüme terk etmiştir. Çünkü günah işlemek bir yönüyle de tertemiz fitrati zedelemek, onu karartıp ifsat etmek ve sonuçta ölüme terk etmek demektir.

Her şeye rağmen ilk insanın, şeytanın hilelerine aldanarak yaptığı olumsuz tercih, bu konuda ortaya atılan yanlış inançların aksine, tüm insanlık için evrensel bir kaybediş ve fitrat sapması değildir. Bunun da ötesinde, ortaya çıkan söz konusu bu geçici durum insanın alınuna sürülen, ona egemen olan ve onunla özdeşleşen bir leke de değildir. Dolayısıyla insan, bir anlık gafletinden dolayı işlediği günahından daha sonra tevbe edip aranarak, başlangıçta sahip olduğu tertemiz konumuna tekrar kavuşabilir. Bahsettiğimiz olayların dile getirildiği Kur'ân pasajlardan anladığımız kadarıyla ilk insan, olup biten her şeye rağmen kendisine sunulan ilâhî fırsatı iyi değerlendirerek yaptığı bir tevbe hamlesiyle, ileride yeniden yaşayabileceği Cennet hayatını kurtarabilmiştir². Çünkü işlediği suçtan dolayı günahkâr olan kişinin kendisini mutlak ve büyük bir güce âdeta şikayet etmesi olarak da tanımlayabileceğimiz tevbe olgusu, ideâl bir hayata taze bir başlangıç olarak ezelde insana bahşedilen önemli bir nimettir. Bir başka deyişle o, hayatını ölüme terk eden günahkâr bir kul için hayata yeni bir başlangıç yapmak, günah yerine sevap kazanmak, tertemiz olmak ve sonuçta Cennet'teki ölümsüzlüğü tercih etmek gibi hususların ilk muharrikidir.

Bu gerçek doğrultusunda hareket etmesine rağmen Adem'in Cennet'te kalmasına yine de izin verilmemiştir³. Yaşanan bu tecrübeden sonra ona yapılan rabbânî muamele, zedelenen insan fitratına uygun bir eğitim ve buna paralel olarak daha yoğun bir sorumluluk ekseninde şekillenmiştir. Öngörülen bu metoda göre dünyada insanı bir kulluk rolü beklemektedir. Diğer bir deyişle o, bütün zaaflarına ve aykırı davranışlarına rağmen kendisine tevdi edilen ancak sınırlarını ve içeriğini bilmediği fânî dünya hayatı denilen bir süreç ile karşı karşıyadır. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi insan, başlangıçtaki tanışık olduğu ölümsüz Cennet yurdunun tamamen dışında, ölümlü dünya denilen yabancı-sı olduğu bir başka diyarda kendisi için öngörülen süreci yaşamak zorunda kalmıştır.

1) Hz. Adem ile ilgili olan bu anlatımlar için bkz: Bakara (2): 30-38; A'râf (7):19-25; Tâhâ (20): 115-123.

2) Bakara (2): 37; Tâhâ (20): 122.

3) Bakara (2): 36; A'râf (7): 24; Tâhâ (20): 123.

Cennet'teki tecrübesinden sonra kendisine tanınan bu fırsat aynı zamanda onun inanç ve ilâhî pratikler karşısındaki samimiyetinin açığa çıkması için de bir zorunluluktur. Kısaca insan, işlediği ilk günahattan sonra yaptığı tevbe ile ıslah ettiği nefsinin ve koruduğu fitratını ezeldenki ilâhî bildirimlere uygun olarak süslü ancak çoğu yönüyle değersiz ve ayrıca ölümlü olan bir dünyada devam ettirmek zorunda kalmıştır.

Gelinen bu noktadan sonra çok önemli olduğuna inandığımız şu sorunun zihinlere doğması kaçınılmazdır: Acaba insan Cennet'te iken kaybettiği ölümsüzlüğü, daha sonra zorunlu olarak gönderildiği ölümlü dünyada yeniden kazanabilecek mi? Bu soruya olumlu bir cevap vermenin çok da kolay olmadığı ortadadır. Çünkü rahat bir Cennet yaşantısına karşılık, şeytanın hileleriyle sarmalanmış meşakkatli dünya hayatı bu konuda gerçekleşecek muhtemel bir kazanımı zorlaştırmaktadır. Şöyle ki, işlenen ilk günahattan dolayı duyulan pişmanlık ve buna paralel olarak yapılan tevbe ve bu tevbedeki samimiyet sınavı gibi hususlar insanın hedeflediği Cennet ölümsüzlüğünün imkânsız olmazsa bile, hiç de kolay gerçekleşmeyeceğini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan ilâhî emirleri ve yasakları önemseyen mü'minler arasında geniş bir kabul gören bu gerçeğe rağmen, bazı ayetlerde dünya hayatı için çizilen ve onu değersizleştiren bir takım tasvirler⁴ insan için asıl ve ona yakışan hayatın Cennet'te gerçekleşeceğini ihsas etmektedir. Bunun için insan Cennet özlemiyle donatılmıştır. Ancak bu özlemin gerçekleşebilmesi için, onun nefesine zor gelebilecek ilâhî bir takım ödevleri yerine getirmesi, bunun sonucunda da kendisi için öngörülen dünya hayatını günâhlardan arınmış ve başlangıçtaki gibi saflaşmış olarak tamamlaması gerekir. Diğer bir deyişle insanın, Cennet ya da Cehennem kazanımı gibi bir ikileme kurgulu olan bu fânî dünyada her zaman saflığa dönüş ideâlinde olması gerekir. Acaba bu mümkün müdür? Acaba insan çekici, ancak süflî bir dünyada kendisini kuşatan ve tertemiz yaratılışını ifsat edebilecek birçok olguyla birlikte, nasıl yaşayacak ve benliğinden bir an bile kaybolmayan Cennet hayalini bu olumsuz şartlar altında nasıl gerçekleştirebilecektir?

Yukarıda da ifâde ettiğimiz gibi böyle bir ideâli gerçekleştirmek diğer bir deyişle, kaybedilen Cennet hayatına yeniden kavuşmak, insan nefesine zor gelen dünyevî bir takım özverileri gerekli kılmaktadır. Kısaca insanın Cennet hayatına tekrar kavuşmasını, onun bu dünyada gerçek bir kul olması şartına bağlayan ilâhî mesajlar, bu bağlamda gösterilebilecek pek çok özverinin zirvesine Allâh yolunda candan vazgeçmeyi / şehit olmayı yerleştirmektedirler⁵. Böylece kulluğun farklı şekillerinin yanı sıra Allâh yolunda canını feda edebilme özverisini gösteren bir mü'minin bu aşamadan sonra yapabileceği hiçbir şey kalmamıştır. Çünkü o, saf ve kâmil bir imana sahip olduğunu başka hiçbir teyide ihtiyaç duymayan en gözde ameliyeyi / şehâdet yolunu seçmekle ispat etmiştir. Bu seçim aynı zamanda onun tevbesinde samimi olduğunun da kesin bir delilidir.

4) Bu tasvirlerden bazıları için bkz: Âl-i İmrân (3): 14; En'âm (6): 32.

5) Kulluğun farklı görüntüleri arasında, Allâh yolunda canını feda etmek özverisi bir ayrıcalık olarak şu âyette bariz bir şekilde görülmektedir: Müminlerden özür sahibi olanlar dışında oturanlarla, malları ve canlarıyla savaşırlar bir olmaz. Allâh malları ve canlarıyla savaşırları, derece bakımından oturanlardan üstün kıldı. Gerçi Allâh hepsine Cennet vaad etmiştir. Ama savaşırları, oturanlardan çok daha büyük bir ecirle üstün kılmıştır (Nisâ/95).

İslâm inancına göre, mü'minlerden, inançları uğrunda istenen bu özveri / şehit olmak, Ahiret'e yansıyan yönü itibarıyla Adem'in istememesine rağmen ayrılmak zorunda kaldığı Cennet'e dönüşün de en kestirme yoludur. Ayrıca o, muhatabına sağladığı dünyevî ve uhrevî nimetler sebebiyle insanlık târihi boyunca Allâh adına yapılan müca-deledeki en zor görevlerin başarılmasında önemli bir rol oynamıştır.

İşte biz de, bu çalışmamızda şehit kavramını ana hatlarıyla, Kur'ân-ı Kerim ve Hadis açısından ele alacağız. İslâm'ın diğer referanslarıyla da destekleyeceğimiz bu bakış açısının iskeletini oluşturan ayetlerin her birini konunun târihi seyri içerisinde inceleyeceğiz. Böylece başlangıçta iman etmemekte direnen kalabalık yığınların, izlenen süreç içerisinde ifâsı en basit bir ibadetten başlayarak, gerektiğinde Allâh yolunda canlarından vazgeçebilecek disiplinli saflar haline gelmelerinin altındaki sırrı daha iyi anlayacağız. Diğer bir deyişle, gerektiği zaman **Allah yolunda can vermenin**, Kur'ân ve hadisler tarafından nasıl teşvik edildiğini daha yakından görebileceğiz. Ancak dile getirdiğimiz bütün bu hususlardan önce, İslâm'ın hayat ve onun görünürdeki zıddı olan ölüm hakkındaki görüşünü kısaca incelemeyi faydalı bulmaktayız.

a - Hayat ve Ölüm

İnsanlardan kimlerin daha güzel işler yapacağını denemek için ölümün ve hayatın yaratıldığını belirten Kur'ân⁶ sınırlı hayat olgusunun dünyada gerçekleşen bir zaman dilimi ve insan için biçilen en önemli rol olduğunu belirtmektedir. Bu cümlede dile getirdiğimiz gerçek, yani insanın dünyada yaşayacağı hayat, Cennet'ten çıkarılmasına hükmedilen Adem'e daha başlangıçta bildirilmiştir⁷. Bu hususa işaret eden ayetler, dünya hayatının aldaticı, günah işlemeğe meyilli, dolayısıyla insanın inançlarını ve sağlam konumunu gerektiğinde sarsabilecek kaygan bir zemin olduğuna işaret etmektedirler. Süslü ancak bir o kadar da aldaticı olan bu zeminin bir mü'min açısından tehlikeli pek çok noktasının birer tuzak ve helak edici unsur olarak önceden tanıtılmış olması, tabi ki yüce Allâh'ın, tevbe eden kulu Adem'e ve onun neslinden gelenlere bir rahmetidir. *Kadınlar, oğullar, altınlar, gümüşler, atlar, hayvanlar ve ekinler*⁸ gibi hayatın türlü zenginliklerinin bolca bulunduğu fâni dünyanın, Cennet yurdunun özlemini çeken bir kul açısından nasıl algılanması gerektiği şu ayette açık olarak belirtilmektedir:

Dünya hayatının hâli, ancak gökten indirdiğimiz bir yağmurun hâli gibidir ki insanların ve hayvanların yedikleri yeryüzü bitkileri onunla yetişip birbirine karışmıştır. Nihayet yeryüzü (o bitkilerle) bütün zînet ve güzelliklerini alıp süslendiği ve sahipleri de onun üzerine (her türlü tasarrufa) kadir olduklarını sandıkları bir sırada geceleyin veya güpegündüz ansızın ona emrimiz (afetimiz) gelirir de, sanki dün yerinde hiç yokmuş gibi, kökünden yolunmuş bir hâle getiririz. İşte düşünen bir toplum için âyetleri böyle ayrı ayrı açıklıyoruz⁹.

6) Mülk (67): 2.

7) Bakara (2): 38.

8) Âl-i İmrân (3): 14.

9) Yûnus (10): 24.

O halde, bütün ışıltısına ve çekiciliğine rağmen sonunda kuru bir yaprak haline gelecek değersizleşecek olan bu dünya, insan için nasıl bir anlam ifâde etmektedir? Ya da bir oyun ve eğlenceden ibaret olan bu dünya hayatı¹⁰ ne işe yaramaktadır?

Kur'ân-ı Kerim, bu dünya hayatının insan için bir imtihan yeri olmasının yanısıra, ölüm eksersizlerinin de yapıldığı bir mekân olduğunu belirtmektedir:

*Allâh (ölen) insanların ruhlarını öldüklerinde, ölmeyenlerinkini de uykularında alır. Ölümüne hükmettiklerinin ruhlarını tutar, diğerlerini belli bir süreye (ömürlerinin sonuna) kadar bırakır. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır*¹¹.

Bu ayetin içeriğinden anladığımız kadarıyla henüz dünya hayatını tamamlamamış bir beden ruhu ile, dünyadan göç eden bir başka ruh rüyada iken bir araya gelebilmekte ve aralarında belki de bir yakınlaşma olabilmektedir. Bize göre bu olay fâni dünyadaki ruhların asıl mekânlarına intikal eden başka ruhlar tarafından ilâhî bir gözetim altında tutulmasından ibarettir. Böylece ruhun, dünyaya ait olmadığı, onun için nihâi mekânın bir başka alem¹² olduğu gerçeği her uyku anında teyit edilmektedir. Bu sürekli aktiviteye paralel olarak ruhun dünyaya karşı sürekli bir tedirginlik, ait olduğu yücelerdeki kendi alemine karşı da bir özlem duyması gayet doğaldır.

Uyku halinde olan bir insanın hayata dair faaliyetlerden alıkonması, bir taraftan onun nasıl aciz bir yaratık olduğunu kendisine hatırlatırken, diğer taraftan kısa bir süre için de olsa, içerisine düştüğü bu âtil pozisyonun, insanın nezdinde ölüm gerçeğini sürekli olarak canlı tuttuğu da bir gerçektir.

O halde insanın elde ettiği dünyalıklardan dolayı gururlanıp kibirlenmeye hakkı olmadığı gibi, asıl itibariyle inkârcıların karakteristiğini oluşturan bu türden şeylere onun ayıracak zamanı yoktur ve olmamalıdır. Çünkü ölüme, tabii ki gerçek bir mü'mine yakışan güzel bir ölüme hazırlanmak hayatın her anına yaygınlaştırılmış yoğun çabaları gerekli kılmaktadır. Eğer insan, bu fâni dünyadan tertemiz fitratını koruyarak ayrılabilir becerisini gösterebilmişse o zaman kendisinin dünya ile olan geçici serüvenini başarıyla tamamladığını söyleyebiliriz. Zaten bu, Kur'ân'ın da açıkça dile getirdiği bir istektir:

*Ey iman edenler! Allâh'a karşı gelmekten nasil sakınmak gerekiyorsa öylece sakının ve siz sadece Müslümanlar olarak ölü*¹³.

Târih boyunca peygamberler eliyle ifa edilen tevhid mücadelesi esnasında, "güzel bir ölüm"ün bir ideâl olarak sunulduğunu ve niteliğinin de yukarıdaki ilâhî bildirim çerçevesinde belirlendiğini görmekteyiz. Meselâ Hz. İbrahim ve Hz. Yakub'un, Tevhid Dinî'ni devam ettirmeleri hususunda oğullarına yaptıkları vasiyetin bir bölümünde kullandıkları şu cümle bu nebevî geleneğin hiçbir zaman değişmediğini göstermektedir:

10) En'âm (6): 32.

11) Zümer (39): 42.

12) İsrâ (17): 85.

13) Âl-i İmrân (3): 102.

... Oğullarım! Allâh sizin için o dinî seçti, bundan dolayı sadece Müslümanlar olarak ölüünüz¹⁴.

İnanıldığı kutsala teslim olan anlamına da gelen “Müslüman” ismi¹⁵, bir bakıma dünyaya aldırmayan ve ötelere görebilen sağlam bir kimliği temsil etmektedir. Bu fâni dünyaya aldırmayan ve ona olması gereğinden fazla değer vermeyen bir insan, çok daha kıymetli bir başka hayatın varlığını kabul edip hatta özlemekle zaten güzel bir ölümü, belki de ölümsüzlüğü tatmış demektir. Artık bu aşamadan sonra onun bu dünya hayatındaki bütün eylemlerini, ileride yaşayacağı yeni hayatın idâmesi uğrunda gerçekleştirmesini engelleyecek fâni dünyadan kaynaklanan herhangi bir gelecek korkusu da olamaz. Çünkü bu noktadan sonra gerçekleşebilecek güzel bir ölüm / müslümanca bir ölüm ve onun akabindeki ölümsüzlük artık onun her an soluduğu bir tutku haline gelmiştir.

Peki bütün bunlar nasıl olacaktır? Acaba ölüm bazı insanlara gülümseyip gizemli özelliklerini kaybederek başkalaşacak mıdır? Yoksa o, bazı canlar karşısında işlevsiz mi kalacaktır? Yoksa ölüm ölecek midir?

b - Ölümün Öldürülmesi ve Şehit

Kur’ân-ı Kerim, ölümün sâlih kullar için kolaylaştırıldığını dolayısıyla sevdirdiğini ni belirtmektedir: (*Müminlerin ruhlarını*) kolaylıkla alanlara and olsun¹⁶. Bu ayetin bir öncesinde ise aynı gerçeğin inanmayanlar açısından tam bir işkenceye dönüştüğü anlatılmaktadır¹⁷. Sözkonusu âyetlerden anladığımız kadarıyla ölüm, gerçekleşme şekli bakımından farklı muhataplar karşısında mutlak bir değişkenlik arz etmektedir.

Vardığımız bu çıkarımdan hareket ederek burada şöyle bir soru sorabiliriz: Acaba insan, yaşadığı sürece iyi bir müslüman profili çizerek daha bu dünyada iken, Cennet hayatını dolayısıyla ölümsüz bir hayatı, yani ölümsüzlüğü kazanabilir mi? Kur’ân-ı Kerim’in birçok ayetinde bu soruya verilen cevaplar oldukça açıktır: ...*Cennetlikler orada ebedî olarak kalacaklardır*¹⁸. Bu gerçekten hareket ederek şunu söyleyebiliriz: Ölümlü olan insanın yine kendisi gibi ölümlü olan bu dünyada kazanabileceği ve buraya ait olmayan tek gerçek; yukarıda da ifade ettiğimiz gibi güzel bir ölüm, yani ölümsüzlüktür. Yine bu gerçekten hareket edersek, ölümlü olan insanın ölümsüzlüğe uzak ve yabancı olmadığını da söyleyebiliriz. İnsanın ölümlü olan bu tanışıklığı, bir suikast sonucu aldığı yaralar neticesinde ölüm döşeğine yatırılan Hz. Ali’nin şu samimi sözlerine en güzel biçimde yansımıştır: “Allâh’a yemin olsun ki, ölümün gelip çatması bana kötü gelmediği gibi, onun geldiğini görünce de tanımadığım bir şeyi tanımış görmüş olmadım. Ben şu

14) Bakara (2): 132.

15) Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr: Lisânü’l-Arab, Beyrut tsz., XII.295; Ebü’l-Hüseyn Ahmed b. Zekerriyya b. Fâris: Mu’cemu Mekâyisi’l-Lüğa, Kahire 1367/1948, III.90; Asım Efendi: Kamus Tercümesi, byy. tsz., IV.340.

16) Nâziât (79): 2.

17) Nâziât (79): 1.

18) Konuyla ilgili âyetlerden bazıları şunlardır: Nisâ (4):57, 119, 122; Tevbe (9): 21, 22, 100.

anda, su arayan kişinin suya kavuştuğu, bir murada ermek isteyeninin muradına ulaştığı haldeyim.”¹⁹

*Allâh'ın izni olmadan hiç kimse ölmez*²⁰. *Her can ölümü tadacaktır*²¹, *Nerede olursanız olun, sağlam kalelerde de olsanız ölüm size ulaşacaktır*²² gibi, ölümün kaçınılmaz bir yazgı olduğu doğrultusunda kesin bildirimler sunan Kur'ân, bazen bu yazgının soğuk ve korkutucu olan yüzünden de bahsederek, onun bazı muhataplar açısından işkenceye dönüştüğünü belirtmektedir:

*İnkâr edenlere de Cehennem ateşi vardır. (Orada) Onlara ne (ölümle) hükmedilir ki, ölsünler ve ne de onlardan Cehennem azabı biraz hafifletilir. İşte biz her nankörü böyle cezalandırırız*²³.

*(Bedbaht kimse / kâfir) Sonra orada ne ölür (kurtulur), ne de (rahat bir hayat) yaşar*²⁴.

Bu her iki ayette, ahirete inanmayanların dolayısıyla ölüm gerçeğini görmezlikten gelenlerin ya da onu ciddiye almayanların çok ihtiyaç duydukları anda güzel bir ölümden nasıl mahrum edildikleri trajik olarak anlatılmaktadır. Ayrıca aynı ibarelerde böyle bir mahrumiyetin, yani ölümsüzlüğün, onların aleyhine olan bu değişken yönü ilâhî bir ceza olarak sunulmaktadır. Tabi ki bu değişkenlik, ölümsüzlüğün mahiyeti ile ilgili özel bir husustur. Hz. Peygamber'in şu hadisi bu olgunun ilâhî emirler ve yasaklar karşısında farklı tutumlar sergileyen muhataplar açısından nasıl bir işleve sahip olduğunu daha açık olarak ortaya koymaktadır:

Kıyamet günü ölüm alaca bir koç şeklinde getirilir. Cennet ile Cehennem arasında yer alan bir sur üzerinde durdurulur, önce:

- “Ey Cennet halkı!” Diye bağırlır, onlar da başlarını kaldırırlar. Sonra:
- “Ey Cehennem halkı!” Diye bağırlır, onlar da başlarını kaldırırlar. Daha sonra kendilerine şöyle sorulur:
- “Bunu tanıdınız mı, nedir bu?” Hepsi birden:
- “Evet, tanıdık, bu ölümdür” derler. Artık hepsi onu görmüşlerdir. Daha sonra koç yatırılır ve kesilir. Bu olup bitenlerden sonra onlara şöyle denilir: “Ey Cennet halkı! Ölüm artık öldü, ebediyen yaşayın. Ey Cehennem halkı! Ölüm artık öldü, ebediyen yaşayın.”²⁵

19) eş-Şerif Muhammed b. Tâhir er-Radî (der): Nehcü'l-Belâğa, (trc: Abdülbâki Gölpınarlı), İstanbul tsz., s.293.

20) Âl-i İmrân (3): 145.

21) Enbiyâ (21): 35.

22) Nisâ (4): 78.

23) Fâtur (35): 36.

24) A'lâ (87):13.

25) Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî: el-Câmiu's-Sahîh, (Sahîhu Buhârî) İstanbul, 1401/1981, Tefsir 19 (V.236, 237); Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî: el-

Bu hadisin son tarafındaki ilâhî bildirimden cennetlikler açısından bir müjde olmasına karşın, cehennemlikler açısından bir “işkenceye” dönüştüğü açıktır. Zaten cehennemliklerin, varlığına inanmadıkları bir dünyada kendilerini çevreleyen olumsuz şartlar içerisindeki ölümsüzlüğü sevinçle karşılamaları da beklenemezdi. Çünkü dünya hayatında dile getirdikleri şu temelsiz sözler onların karşılaştıkları bu yeni durumu kabule hazır olmadıklarının bağlayıcı bir delildir:

Dediler ki: ‘Dünya hayatımızdan başka bir hayat yoktur. Biz diriltilecek değiliz’²⁶.

Hayat, bu dünya hayatından ibarettir. Ölüyoruz ve yaşarız. Biz tekrar diriltilecek değiliz’²⁷.

Bu ibarelere konu edilen insanlar, dünya hayatının, ölümün ve bunların ötesindeki ahiret hayatının gerçek mahiyetinden habersiz olan sığ görüşlü kişilerdir. Bu çalışmanın konusu ise; bahsettiğimiz bu kişilerden her yönden farklı, fâni dünya hayatında gelecek sıkıntısı ve korkusu çekmeyen, öteleleri görebilen, gerçek olanın peşinden koşan, bu uğurda hiçbir fedakârlıktan çekinmeyen hatta canından da vazgeçebilen gerçek kullardır. Kur’ân’ın genel temâsı içerisinde “ölümsüzlük” ve “ölümsüz dünya” gibi olguların şehit kavramıyla birlikte kullanıldığını görmekteyiz. Öyleyse şu anda fâni dünyadaki her insan için ertelenmiş bir hayat olarak gözüken, “ölümsüzlük” ve “ölümsüz dünya” olgularının içeriğini kısmen de olsa öğrenebilmek için Kur’ân’ın bu kavram ile ilgili bildirimlerini irdelememiz gerekmektedir.

c - Şehit Kime Denir?

Şehit kavramı sözlükte, şahadette bulundu (şahitlik / tanıklık yaptı), hazır oldu, huzurda bulundu, gördü, bildiğini açıkladı gibi anlamlara gelen Şe-hi-de- fiil kökünden gelmektedir²⁸. Şehit, can verdiği anda yanında meleklerin hazır bulunduğu²⁹, Cennet’e gireceği hususunda hem yüce Allâh’ın, hem meleklerin³⁰ hem de kanının aktığı toprağın şahitlik yapacağı kişi demektir³¹. Cenâb-ı Hakk’ın isimlerinden birisi olan şehit, ayrıca

Câmiu’s-Sahîh, (Sahîhu Müslim), İstanbul 1401/1981, Cennet 13 (III.2188); Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmîzî: es-Sünen (Sünenü’t-Tirmîzî); İstanbul 1401/1981, Tefsir 19 (V.316). Ayrıca bkz: Ebû Muhammed Abdillâh b. Abdîrrahman b. el-Fadl b. Behrâm ed-Dârimî: es-Sünen (Sünenü’d-Dârimî), İstanbul 1401/1981: Rikak 90 (I.725).

26) En’âm (6): 29.

27) Mü’minûn (23): 37.

28) Ebû’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Râgıb el-İsfehânî: el-Müfredât fî Ğarbi’l-Kur’ân, Beyrut 1412/1992, s.465; Lisânü’l-Arab III.242; Ebû Muhammed Bedruddîn Mahmûd b. Ahmed el-Aynî: el-Binâye fî Şerhi’l-Hidâye, byy. tsz., III.307.

29) el-Müfredât, s.394; Lisânü’l-Arab, III.242; Ebû’l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ el-Hüseynî el-Kefevî: el-Külliyât: Mu’cemûn fî’l-Mustalahât ve’l-Furûki’l-Luġaviyye, Beyrut 1413/1993, s.527; Vehbe Zuhaylî: İslâm Fıkhı Ansiklopedisi (trc: Komisyon), İstanbul 1410/1990, III.101.

30) el-Müfredât, s.394; el-Külliyat, s.527; Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilazîz b. Âbidîn: Reddû’l-Muhtar ale’d-Dürri’l-Muhtar, İstanbul 1403/1983, III.513.

31) Ebû’l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahman b. Alî b. el-Cevzî: Zâdü’l-Mesîr fî İlmi’t-Tefsîr, Beyrut 1407/1987, II.127; el-Külliyat, s.527.

şu anlamlara da gelmektedir: Ölmeyen, aksine Rabb'inin katında diri olan³² ve O'nun ikram ettiği nimetleri gören, kıyamet günü inkârcıların aleyhine Peygamber (a.s.) ile birlikte şahitlik yapan kişi³³. Bu son tanım, Peygamber (a.s.)'in şu hadisinde de dile getirilmektedir: "Ben, onların Allâh yolunda canlarını verdiklerine şahit ve şefaataçyım."³⁴

Asıl itibariyle şehit, Allâh yolunda öldürülendir. Ancak daha sonra Peygamber (a.s.) bazı durumlar ve hastalıklar sonucu vefat edenleri de buna dahil etmiştir. Dolayısıyla dinini, ailesini, malını ve canını korurken öldürülen³⁵ vebadan ve başka bazı özel nedenler sonucu ölenler de şehit olarak kabul edilmişlerdir³⁶.

Bu husustaki diğer nebevî mesjardan hareket eden İslâm bilginleri şehidin kimliği hususunda şöyle bir tanım da yapmışlardır: "Şehit: Savaş esnasında düşmanlar tarafından öldürülen, yahut asiler, yol kesen eşkıya eliyle öldürülen³⁷, yahut gece ya da gündüz evine giren hırsızların ağır bir cisim veya kesici bir alet kullanarak öldürdükleri kimse dir."³⁸

Şehit, yapılan niyet doğrultusunda bazı kısımlara ayrılmaktadır. Ancak biz bunlar arasında "Ahiret ve Dünya Şehidi" ismi altında yapılan şu tanımın Kur'an'da işaret edilen ile örtüştüğü kanaatindeyiz: "Şehit, kâfirlerle yapılan savaştan kaçmayarak ve dünya nimetlerini gözetmeyerek sadece Allâh'ın isminin yüceltilmesi ve kâfirlerin alıkonulması için savaşan ve öldürülen kişidir."³⁹

Şehitlerin efendisi olarak bilinen Hz. Hamza'nın İslâm Târîhi'nde bu tanıma uygun bir rol teşkil ettiği, Müslümanlar arasında ittifakla kabul edilen bir gerçektir. Daha sonraki Müslümanlar için biricik örnek oluşturan bu asıl rol, günümüzde başka anlamlara çekilmek istenen şehit kavramının aidiyetini, yeni nesillerin zihninde bütün berraklığıyla korumaktadır. Diğer taraftan kendisine çizilen bu kutsal çerçeve nedeniyle şehit kav-

32) Lisânü'l-Arab, III.242; Reddû'l-Muhtâr, III.513; Zuhaylî: a.g.e., III.101.

33) el-Müfredât, IV.218; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el- Kurtûbî: el-Câmi li Âhkâmî'l-Kur'an, Kahire 1387/1967, IV.218; Lisânü'l-Arab, III.242; el-Külliyât, s.527.

34) Buhârî: Cenâiz 76 (II.93), Meğâzî 27 (V.40); Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd b. Mâce el-Kazvî-nî: es-Sünen (Sünenü İbn Mâce), İstanbul 1401/1981, Cenâiz 28 (I.485); Ebû Dâvud Süleyman b. el-Eş'as b. İshâk el-Ezdi: es-Sünen (Sünenü Ebû Dâvud), İstanbul 1401/1981, Cenâiz 31 (III.501); Tirmîzî: Cenâiz 46 (III.354).

35) Buhârî: Mezâlim 33 (III.108); Müslim; İman 62 (I.125); İbn Mâce: Hudûd 21 (II.861); Ebû Dâvud: Süne 32 (V.128); Tirmîzî: Diyat 22 (IV.28); Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Alî b. Şuayb en-Nesâî: es-Sünen (Sünenü'n-Nesâî), İstanbul 1401/1981, Tahrim 22 (VII.114).

36) Buhârî: Cihâd 30 (III.211), Tıb 30 (VII.22); Dârimî: Cihâd 22 (s.603); Müslim: İmâre 51 (II.1522); Nesâî: Cenâiz 112 (IV.99).

37) Ebû'l-Hasen Alî b. Ebî Bekr el-Merğînânî: el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-Mübtedî, Beyrut 1410/1990, I.101; Reddû'l-Muhtâr, II.247.

38) Zuhaylî: a.g.e., III.101. Şehit kavramı hakkında yapılan diğer bazı tanımlar için ayrıca bkz: Buhârî: Cihâd 30 (III.211); Müslim: İmâre 51 (II.1521); Dârimî: Cihâd 22 (s.604); el-Hidâye, I.101; Kemâluddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. el-Hümâm: Şerhu Fethi'l-Kadîr, Beyrut tsz., II.102, 103; Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed eş-Şîrbînî: Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî Elfâzi'l-Minhâc, Beyrut 1415/1995, I.475.

39) Muğni'l-Muhtac, I.350.

ramı Müslümanların yüreğinde farklı bir ürperti ve manevi bir duygu çağrışımına sebep olmaktadır. Çünkü şehit, ölümsüzlüğü tercih eden"seçkin bir kuldur."

Burada dile getirdiğimiz son tanımlama / "seçkin bir kul" ifâdesi şehitlik makamının Allâh yolunda olağanüstü çabalar gerektiren bir rütbe olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla böyle bir ayrıcalığa ilâhî emirleri önemsemeyerek duyarsız kalan insanların sahip olmaları söz konusu değildir.

Öyleyse Kur'ân, böyle bir makama erişmeyi hangi şarta bağlamaktadır? Diğer bir deyişle o, "Seçkin Bir Kul Portresi" için hangi kistasları kullanmakta ve şehit adaylarına nasıl bir görev yüklemektedir? Ayrıca bu portrenin dünya ve ahirete olan yansımaları ve insanlara sunduğu ayrıcalıklar nelerdir? Kısaca, İlâhî İrâde, niçin şehit olmayı insanlara kutlu bir yol olarak göstermektedir?

d - Şehit Olmanın Gerekçesi

Kur'ân-ı Kerim, ilâhî yasaların bahsettiği adâlet, hürriyet, eşitlik vb. aşkın değerlerin hakim olduğu bir ortamda bütün insanlığın barış içerisinde yaşamasını istemektedir⁴⁰. Bununla birlikte o, hayatın bu eşsiz renklerini ortadan kaldırmak isteyenlere fırsat verilmemesi ve gerekirse kendilerine karşı güç kullanılması taraftardır. Bu çerçevede değerlendirebileceğimiz şu ayet, her devirde yaşayan mü'minlere bu türden bir görev tevdi etmektedir:

Onlar, sırf 'Rabb'imiz Allâh'tır' dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarıldılar. Eğer Allâh, bazı insanları bazısıyla ortadan kaldırmasaydı, içlerinde Allâh'ın ismi çokça anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler yıkılırdı. Allâh kendi (dinî)ne yardım edene elbette yardım eder. Şüphesiz Allâh kuvvetlidir, galiptir⁴¹.

Bu ibarelerde üzerinde durulan asıl konu, insanın doğuştan kazanımı olan temel bir hakkını gasp ederek yeryüzünde fesat çıkaranların etkisiz hale getirilmesidir. İncelediğimiz bu ayette işaret edilen, kutsal mekânların tahrip edilmesi, yani insanın inanç hürriyetinin elinden alınması bize göre onun sahip olduğu diğer hak ve hürriyetlerinin de aynı akıbete uğramasını kaçınılmaz kılmaktadır. Dolayısıyla aynı ayet, söz konusu hürriyetlerin en gözdesini gündeme getirerek bir taraftan işin ciddiyetine işaret etmekte, diğer taraftan da muhataplara, düşmanlar karşısında bu mekânların korunması gibi zor bir görev yüklemektedir. Hatta Kur'ân, bu mekânların korunması uğrunda gösterilecek çabanın, Kâbe'yi imar etmekten daha kıymetli olduğuna işaret etmektedir:

Siz hacılara su dağıtma ve Mescid-i Harâm'ı (Kâbe'yi) onarma işiyle, Allâh'a ve Ahiret gününe iman edip, Allâh yolunda savaşanların yaptığı işi bir mi tutuyorsunuz? Bunlar Allâh katında eşit olmazlar⁴².

40) Enfâl (8): 61.

41) Hacc (22): 40.

42) Tevbe (9):19. Sahabeden olan Nûmân b. Bişr (ö: 66/685) bu âyetin iniş sebebi ile ilgili olarak şunları anlatmıştır: "Allâh Resûlü, cuma günü Mescit'de konuşurken cemaatte bulunan üç kişi kendi aralarında sohbet ediyorlardı. Onlardan birisi, Mescid-i Harâm'ı tamir ettireceğini ve bu hayrın kendisine yeteceğini, bir diğeri ise hacılara su vermenin kendisine sevap olarak kâfi geleceğini söyle-

Incelediğimiz son iki ayette üzerinde durulan asıl konu, yeryüzündeki güzelliklere tahammül edemeyerek fesat çıkarıcıların etkisiz hale getirilmeleridir. Ancak bu türden idealler uğrunda yapılacak olan mücadele esnasında can vermek temel bir ilke olarak sunulmamaktadır. Bu bağlamda yüce Allâh, mü'min kullarının iki güzellikten birisini, yani şehit ya da gazi olmayı içtenlikle arzu etmelerini yeterli görmektedir⁴³. Dolayısıyla böyle bir görev icra edilirken, Hakk'tan yana taraf olanların illâki şehit olmaları, onların verdikleri mücadeleyi tamamlayıcı bir aktivite olarak takdim edilmemektedir. Çünkü şehit olmak, içtenlikle arzulansa bile, insanın müdahale edebileceği bir saha olmayıp sadece yapılacak mücadeledeki mukadder başarı için bir kararlılık gösterisidir. Öyleyse üstlenilen vazifenin başarıyla neticelenmesi için kişinin, görevini savsaklamaksızın elinden geleni sonuna kadar yapması, bu esnada aldığı risk onun canından vazgeçmesini gerektirse bile bundan da kaçınmayacağına dair kararlı olması gerekir. Bedir, Malazgirt ve Çanakkale gibi nice topraklar, böyle kararlı kahramanların isimlerinin destanlaştığı yerlerdir. Aksi takdirde can korkusu ve gelecek endişesinin sebep olduğu çekingenlik, ideâl hiçbir çıkışa herhangi bir ivme kazandıramaz. Üstelik bu türden yanlış tavırlar, kendi faillerini, kaçındıkları gurur verici bir ölümden / can vermeden mahrum bırakarak, alçaltıcı bir perişanlığa ve sonuçta da insan onuruyla bağdaşmayan ölümlere ve toplu yok oluşlara sürüklemeye gecikmemiştir. Vahiy târihi bunun ibret verici örnekleriyle doludur. Bu bağlamda nehrin öte yakasından gelen adamların hikayesi kayda değerdir. Onlar / İsrailoğulları, en sıkıntılı zamanlarında kendilerine yardım eden ve kendisini de zor zamanların adamı olarak bildikleri Hz. Musa'nın, Kenan Diyarı'na birlikte gitme istemini, düşman karşısında korku ihsas eden şu cevabı vererek reddetmişlerdir:

... *Ey Musa! Orada zorba bir millet var... Onlar orada olduğu sürece biz oraya asla giremeyiz. Sen ve Rabb'in gidin savaşın, biz burada oturuyoruz*⁴⁴.

Can korkusu sebebiyle söylenen bu sözlerin sahipleri, peygamberlerinin arkalarından başlattıkları yürüyüşlerinde kararlı ve samimi olmadıklarını da itiraf etmişlerdir. Mezkur korkunun sebep olduğu bu haksız kaçış ve esirgenen özveri belki de faillerinin / İsrailoğulları'nın yüzyıllar boyunca devam eden perişanlıklarının önemli bir gerekçesini oluşturmuştur.

di. Üçüncü kişi de, Allâh yolunda cihâd etmenin her şeyden daha hayırlı olduğunu belirtti. Orada bulunan Ömer (r.a.) konuşan bu kişileri ikaz etti, onlar da sustular. Namazdan sonra bu olup bitenleri Nebi (a.s.)'ye anlatacak görüşünü sordum. Daha sonra bu âyet nâzil oldu. (Bkz: Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel: Müsned (Müsnedü Ahmed), İstanbul 1401/1981, IV.269; Müslim; İmâre 29 (II.495); Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî: Câmîü'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân, Beyrut 1415/1995, X.122; Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed el-Vâhidî en-Nisâbü'rî: Esbâbü'n-Nüzûl (thk: Kemal Besyûnî Zağlûl), Beyrut 1411/1991, s.247; Zâdü'l-Mesîr, III.409; Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesîr: Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm, Kuveyt 1418/1998, II.450; Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî: ed-Durrü'l-Mensûr fi't-Tefsîri'l-Me'sûr, Beyrut 1414/1993, III.218; Muhammed Cemâluddîn el-Kâsımî: Mehâsinü't-Te'vîl, Beyrut 1418/1992, V.369).

43) Bu hususta Kur'ân'da şöyle buyrulmaktadır: De ki: "Allâh, bizim için ne yazmış ise ancak o bize ulaştır..." De ki: "Bizim için iki iyilikten (ya gazilik ya da şehitlikten) birini beklemiyor musunuz? Ama biz, Allâh'ın size ya kendi tarafından veya bizim ellerimizle bir azap ulaştırmasını bekliyoruz..." (Tevbe / 51, 52).

44) Mâide (5): 22, 24.

Târîhî bu ibret tablosundan konumuzla ilgili olarak şu tespitleri yapabiliriz: Onurlu bir hayatın devam etmesi, saygın değerlerin ve gelecek nesillerin güven içerisinde yaşaması için bazen can vermek gerekli olabilir. Candan vazgeçmenin kaçınılmaz olduğu böyle bir ortamda korkunun, korkana hiçbir fayda vermeyeceği, canını kurtarmaya yetmeyeceği ve hatta bunun toplu ölümlere / yok oluşlara sebep olacağı da bir başka gerçektir. Düşmanlıkların egemen olduğu dünyamızda her an ortaya çıkması muhtemel olan bu gevşekliğe / tehlikeye işaret eden Kur'ân'ın yaptığı şu çağrı oldukça ikna edicidir:

*Size ne oldu ki, Allâh yolunda ve "Rabb'imiz bizi, halkı zalim olan şu şehirden çıkar, bize tarafından bir koruyucu ver, bize katından bir yardımcı ver" diyen zayıf erkek, kadın ve çocuklar uğrunda savaşıyor sunuz?*⁴⁵

Bu ilâhî çağrının, savaş konusunda gevşeklik gösteren zayıf imanlı kişilere psikolojik bir baskı yaptığı görülmektedir. Çünkü böyle kişiler, güçsüz ve bu sebeple korunmaya muhtaç olan masum insanların çığlıkları karşısında umursamaz tavır takınan zavallılar durumuna düşürülmekte ve korkaklar olarak tasvir edilmektedirler. Halbuki inançlarına bağlı bir mü'minin, beğenilmeyen böyle bir insan tipini kabul etmesi mümkün değildir. Dolayısıyla gerekçesi ne olursa olsun böyle bir ortamda hiçbir mü'min, Allâh rızasını görmezlikten gelerek çocukların, kadınların ve zayıf erkeklerin imdat çağrılarını karşısında sessiz kalmaz; hatta gerektiğinde can vermekten de kaçamaz. Bu noktada vaki olabilecek en küçük bir tereddüt, hem çok utanç verici bir durum hem de insânî meziyetlerin kaybedildiğinin en belirgin işaretidir. Kur'ân-ı Kerim, ilâhî emirler karşısında birtakım bahanelere sığınarak onları savsaklayan insanları korkaklar olarak tasvir etmektedir:

*... Kendilerine savaş emredilince hemen içlerinden bir grup, insanlardan, Allâh'tan korkar gibi, hatta daha fazla korkmaya başladılar. "Rabb'imiz, niçin bize savaş emrettin? Bizi yakın bir süreye kadar (bir süre bize savaşı emretmesen) ertelesen olmaz mıydı?" dediler. De ki: "Dünya hayatı kısadır, Allâh'tan korkanlar için Ahiret hayatı daha hayırlıdır. Size kıl kadar haksızlık yapılmaz."*⁴⁶

İncelediğimiz bu ayette, gelecek endişesi ve can korkusuyla yaşayan insanların aslında boğulmak üzere oldukları ve Allâh'tan daha fazla korktukları insanlar karşısında her gün yeniden öldükleri ihsas edilmektedir. Halbuki gerçek bir mü'mine yakışan, sadece Allâh'tan korkması ve hayatında sadece bir kez ölmesi / can vermesidir. Yine yukarıdaki ibarelerde kendilerine işaret edilen insanların Allâh yolunda can vermemek için sarf ettikleri çabaların ve bu bağlamdaki ilâhî emirlere karşı gösterdikleri temelsiz direnişin

45) Nisâ (4): 75.

46) Nisâ (4): 77. Bu âyet-i kerime, savaşın farz kılınmasından rahatsızlık duyan ve bu vazifeyi birtakım bahanelerle savsaklamak isteyen bazı zayıf imanlı kişileri kinamaktadır. Mezkur âyetin iniş sebebi için bkz: Nesâî: Cihâd I (VI.3); Câmiü'l-Beyân; V.234, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Nisâbüri: el-Müstedrek ale's-Sahîhayn, Beyrut 1410/1990, II.336; Vâhidî: Esbâbü'n-Nüzûl s.171; Zâdü'l-Mesîr, II.134; Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm, I.687; Ebü'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî: Lübâbü'n-Nükûl fî esbâbi'n-Nüzûl, Beyrut 1420/1999, s.94; ed-Durü'l-Mensûr, II.594; Abdülfettah el-Kâdî: Esbâbü'n-Nüzûl (trc: Salih Akdemir, Ankara 1986, s.121.

dünyada fazladan bir miktar ömür daha yaşamak gibi çok basit bir özlem ile irtibatlandırılması oldukça mânidardır. Çünkü savaşa dâvet eden ilâhî bir emre muhatap olduktan sonra, uzun ya da kısa süreli olmak üzere fazladan bir hayat yaşamak insanın elinde değildir, ayrıca bunun bir garantisi de yoktur. Dolayısıyla gerçek bir mü'minin kendisine sunulan şehit olma fırsatını ve rabbâni hoşnutluğa ulaşma ideâlini bunların dışındakilere tercih etmesi mümkün değildir. Kaldı ki onun hayalini süsleyen gerçek hayat ise bu dünyada yaşanamayacak kadar uzun ve yüceldedir. Ayrıca ona Allâh adına zor bir görev yükleyen ilâhî bildirimler, hakkındaki mukadder Cennet'in saygın ve sonsuz nimet kavramlarını, dünya hayatının aynı doğrultudaki aldatıcı cazibesinden ayırtırmayı ihmal da etmemektedir.

e - Şehit ve Dünya Nimetleri

Aşırı hırs gösterilen dünya nimetlerinin, insanın pratikleri arasında yer alan pek çok güzel şeyin ifâsında, özellikle ideâl bir hayat arzulayan mü'minlerin inançlarıyla uygunluk arzeden yaşantılarında birer pranga oluşturdukları bilinmektedir. Dünya nimetlerinin kullara bir ölçü dahilinde verilmesini bu noktada değerlendiren Kur'ân⁴⁷, bu ilâhî tasarruf sayesinde sadece insanın benliğini korumakla kalmamış, aynı zamanda şehadete giden yolu insan için kolaylaştırmıştır.

Dünya nimetlerinden Allâh yolunda infak etmeyenlerin gerçek anlamda müslüman olamayacaklarını belirten Kur'ân⁴⁸, insanın sahip olduğu şeylerden gerektiğinde belli miktarlar dahilinde, sözgelimi zekât ibadetinin⁴⁹ öngördüğü şekilde vazgeçmesini yeğlemiştir. Bu aynı zamanda onun, imanında samimi olup olmadığının da önemli bir göstergesidir. Ancak dünya malına olan düşkünlüğü ve nefsi dürtüleri nedeniyle insan, çok yönlü ve olumlu uzantıları bulunan bu ibadeti genellikle ihmal etmektedir. Bunun için zekât farızasını / sınavını başarıyla veren, diğer bir deyişle dünya malından vazgeçebilmek özverisini gösteren bir mü'minin, aynı hususta tereddüt eden ve neticede bâki olanın uğrunda fâni olandan vazgeçemeyen bir başka mü'mine nazaran şehit olmaya / canından vazgeçmeye daha meyilli olduğunu kolaylıkla söyleyebiliriz.

Sunduğu genel temâ içerisinde öncelikli olarak candan vazgeçebilmek özverisini, dünya malından vazgeçmek kararlılığına bağlayan Kur'ân, aslında bu amelîyenin cimri olarak yaratılan insan⁵⁰ için hiç de kolay olmadığını ihsas etmektedir. Dünya malına benzer olarak çocukların da insan için birer imtihan vesilesi olduğunu belirten Kur'ân⁵¹ Allâh'a giden yolda onların oluşturabileceği engellere de dikkat çekmektedir. Bir öncekine göre kırılması çok daha zor olan böyle bir pranganın Allâh'a giden yoldaki muhtemel özverileri engellememesi doğrultusundaki ilâhî ikazın oldukça açık ve bir o kadar da dikkat çekici olduğunu görmekteyiz:

47) Allâh kullarına rızkı bollaştırsaydı yeryüzünde azarlardı. Fakat (O, rızkı) dilediği ölçüde indiriyor... (Şûrâ / 27).

48) Âl-i İmrân (3): 92.

49) Tevbe (9): 60

50) Nisâ (4): 128.

Ne mallarınız ne de çocuklarınız sizi bizim katımıza daha çok yaklaştıran şeylerdir! Ancak iman edip sâlih amel işleyenler başka...⁵²

Her şeye rağmen insanı, dünya malına olan düşkünlüğünden kurtarmak ve onu ideâl olan bir başka hedefe yönlendirmek yine de imkânsız değildir. Dünyada sahip olduğu ya da olmayı tasarladığı bütün nimetlerden daha üstün olan ve ilâhî bir garanti formuyla sunulan Cennet yurdu, insanın fâni olan her şeyden ve hatta canından vazgeçmesi için de yeterli olsa gerektir:

Allâh, mü'minlerden mallarını ve canlarını Cennet kendilerinin olmak üzere satın almıştır. Allâh yolunda savaşır, öldürürler ve öldürülürler...⁵³

Zikrettiğimiz bu ayet “biat etmenin,” diğer bir deyişle, şer güçler karşısında Hakk’a taraf olmanın ve bunu ilan etmenin çok ciddi bir iş olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü söz konusu akde taraf olan mü'minler, önem verdikleri değerler uğrunda gerektiği zaman dünyadan ve canlarından vazgeçebileceklerini daha başlangıçta kabul etmektedirler. Sonunda dünyanın geçici cazibesini terk ederek, ahiretteki sonsuz mutluluğu arzulayan bu örnek kişilerin teşvik edici rollerinin etkisi günümüzde de devam etmektedir. Bunlardan birisi de İslâm'ın başlangıçtaki zor zamanlarında gösterdiği bu türden bir özveriyle anılan Suheyb er-Rûmî (ö:73/692) (r.a.)'nin ifa ettiği roldür. Hz. Peygamber'in yanında bulunmak ve ona yardımcı olmak gayesiyle, Mekke'deki evini ve sahip olduğu bütün servetini bırakarak Medine'ye hicret eden bu sahâbi, yolda müşriklerin kuşatmasına maruz kalmıştır. Etrafını saran Kureyşli düşmanlarına karşı söylediği şu sözler onun sahip olduğu dünya malına rağmen ahirette aradığı gerçek mutluluğa olan özlemine bütün canlılığıyla ortaya koymaktadır:

- “Ey Kureyş topluluğu! Benim, aranızda en iyi ok kullanan bir kişi olduğumu bilirsiniz. Eğer yolumu açmazsanız yanımdaki bütün okları ve kılıcımı size karşı kullanmaktan çekinmeyeceğim.”

Onun bu kararlılığını gören Kureyşli müşrikler kendisine:

- “Eğer Mekke'deki evini ve diğer servetini bize verirsen, yolunu açarız” deyince, Suheyb (r.a.) Mekke'ye başlattığı kutsal yürüyüşüne, dünya malının bir pranga oluşturmaması için bu teklifi kabul etmiştir. Kendisi böyle yaparak, yani dünya malından vazgeçerek, gerektiği zaman tereddüt etmeksizin canından da vazgeçebileceğini bütün benliğiyle göstermiştir. Zaten Medine'ye varmasından kısa bir süre önce nâzil olan şu ayet onun iyi niyetli bu yürüyüşünün makbul olduğunu müjdelemiştir⁵⁴:

51) Enfâl (8): 28.

52) Sebe (34): 37.

53) Tevbe (9): 111.

54) Vâhidî: Esbâbü'n-Nüzûl s.67; Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mesud el-Beğavî: Meâlimü't-Tenzîl fi't-Tefsîr ve't-Te'vîl, Beyrut 1405/1985, I.267; Zâdü'l-Mesîr, I.223; el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an, III.15; Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm, I.324; Lübâbü'n-Nükûl, s.44; ed-Durrü'l-Mensûr, I.576; Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmud b. Abdillâh el-Âlûsî: Rûhü'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Sebi'l-Mesânî, Beyrut 1405/1985, II.97; Mehâsinü't-Te'vîl, II.84; el-Kâdî: Esbâbü'n-Nüzûl, s.42.

*İnsanlardan öylesi vardır ki, canını Allâh rızasını kazanmak için satar. Allâh da kullarına çok şefkatlidir*⁵⁵.

Aynı hususun şu ayette daha ayrıntılı olarak anlatıldığını görmekteyiz:

*Dünya hayatını ahiret karşılığında satanlar Allâh yolunda savaşsınlar. Kim, Allâh yolunda savaşır da öldürülür veya galip gelirse, biz ona yakında büyük bir mükafat vereceğiz*⁵⁶.

Dünya hayatı, can ve savaş gibi kavramların birlikte anıldığı bu ayetler, insana, Allâh yolunda ancak büyük özverilerle gerçekleştirilecek çok önemli bir görev yüklemektedir ve şartlar gerektirdiğinde onun yaşantısını adeta şehit olmak ereğine kilitlemektedir. Diğer taraftan bu kutlu yürüyüş esnasında dünya hayatının, insana engel olmaması gerektiği de incelediğimiz ayetlerin satır aralarında ihsas edilmektedir. Dolayısıyla dünyaya gerektiğinden fazla önem vermemek ve Allâh'ın emirleri karşısında ondan vazgeçmek hem şehit olmayı kolaylaştıran bir unsur hem de onun, "olmazsa olmaz" bir şartı olarak gözükmektedir. **Kutsal değerlerin** korunması uğrunda canlarından vazgeçmeyi göze alan mü'minlerin kararlılık gösterileri tabii ki dünya nimetlerinden mahrum olmak anlamına gelmez. Burada yapılan tek şey; söz konusu nimetlerden faydalanmanın Ahiret'e tehir edilmesidir. Çünkü bu nimetlerin benzerleri⁵⁷ Cennet yurdunda şehitler için kesintisiz olacaktır. Gerçeğin böyle olmasına karşın bu durumu bir mahrumiyet sayan ve şehit olmanın değerini dünyanın sıkıntılı ve geçici yaşantısı ile kıyaslayanların gereksiz konuşmaları Kur'ân tarafından şöylece temelsiz bir yakınma olarak değerlendirilmiştir:

*Ey inananlar! Yolculuğa çıkan veya savaşa giden kardeşleri hakkında: 'Onlar yanımda olsalardı ölmezler veya öldürülmezlerdi!' diyen inkarcılar gibi olmayın ...*⁵⁸

Şehit olmak gerçeğini sıradan ve hatta amaçsız bir ölüm olarak düşünen zayıf imanlılara yöneltilen bu ilâhî ikaz, yüce değerler uğrunda gösterilen bu özverinin sadece kâmil iman sahiplerinden sadır olabileceğini ihsas etmektedir. İmanın zevkine varamayanlar tarafından gündeme getirilen mezkur dedikoduların şehit adayları üzerinde oluşturabileceği çeşitli olumsuzluklar, Kur'ân'ın dile getirdiği birtakım gerçekler ve özendirici bildirimlerle izâle edilmiştir.

f - Şehit Olmanın Özendirilmesi ve Şehite Sağlanan Ayrıcalıklar

Bir insanın hayatı boyunca Allâh yolunda gösterebileceği en önemli özveriyi, yani şehit olmayı, kendi muhataplarından talep eden Kur'ân, bu zor ve nefse ağır gelen vazifenin ifâsında muhatabına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda onun yaptığı ilk iş; ilâhî yasa gereği, belirlenen vakit geldiğinde her canlı için ölüm gerçeğinin kaçınılmaz bir son olduğunu hatırlatmaktır: *Her canlı ölümü tadacaktır*⁵⁹.

55) Bakara (2): 207.

56) Nisâ (4): 74.

57) Bakara (2): 25.

58) Âl-i İmrân (3): 156.

59) Âl-i İmrân (3): 185.

Bu ayete göre, varlık dünyasında vücut bulan her canlının idrak ettiği hayatın sonunda, ölüm ile yüzleşmesi, onun hakkında ezelde takdir edilen bir gerçektir. Bu bir anlamda insana ölüm karşısındaki çaresizliğinin ve suskunluğunun hatırlatılmasıdır. Aynı hususu konu edinen bir başka ayete göre gerçekleşme şekli, yeri ve zamanı ne olursa olsun, ölüm insanı her yönden kuşatmakta ve onu ilâhî bir yüzleşme için zorunlu olarak hazır bulunacağı bir arenaya âdeta itmektedir:

*Andolsun ki, ölünce de, öldürülünce de, Allâh katında toplanacaksınız*⁶⁰.

Artık bu ilâhî bildirimden sonra insanın dünyada yaşadığı hayatın uzun ya da kısa olmasının hiçbir önemi bulunmamaktadır. Çünkü onun, yaratılış gayesine uygun olarak gerçekleştirdiği hayat aktivitelerini taçlandıracağı gıpta edilen bir ölümü tercih etmesi böyle bir ortamda elinde bulunduracağı farklı olan tek kazanımdır. Zaten böyle bir seçimi zorunlu kılan şartlarda, bir Müslümanın bir başka seçeneğin arkasından sürüklenmesi düşünülemez. Kaldı ki, şehit olmak seçeneğinin türkütcü hiçbir boyutunun bulunmadığı, aksine onun muhataplar açısından çok hayırlar içerdiği ilâhî bir kayıtlı sunulmaktadır:

*Allâh yolunda öldürülür veya ölürseniz, size Allâh'tan, onların topladıklarından hayırlı bir başışlanma ve rahmet vardır*⁶¹.

Bu ayetin ortaya koyduğu en önemli husus, Allâh yolunda savaşmak, öldürmek veya öldürülmek gibi olguların, kaçınılması gereken değil yarışılması gereken ve beğenilen şeyler olduğudur. Hz. Peygamber'in şu ifâdeleri de böyle bir yarışın, yani Allâh yolunda can vermenin Cennet nimetlerinden daha zevkli olduğunu ihsas etmektedir: "Hiç kimse Cennet'e girdikten sonra dünya kendisine verilse bile tekrar dünyaya dönmek istemez. Ancak şehitler böyle değildir. Onlar şehâdet şerbetini içtikten sonra, gördükleri kerâmet ve erdikleri nimetler sebebiyle dünyaya dönüp on defa şehit olmayı arzu ederler."⁶² Yine bir başka hadis-i şerife göre cennetlikler, oradaki rahat yaşantılarına rağmen tekrar dünyaya dönerek yeniden şehit olmayı yüce Allâh'tan talep ederler, ancak bütün istekleri yerine getirilen şehitlerin bu dilekleri İlâhî İrâde tarafından geri çevrilir⁶³.

Şehitlerin bu tutkusu, şu hadislerden anlaşılacağı üzere Peygamber (a.s.)'in de hayatı boyunca gerçekleşmesini istediği bir özlemi olagelmıştır: "Allâh yolunda öldürülmem, bana dünyadaki her şeyden daha hayırlıdır."⁶⁴ "Allâh'a yemin olsun ki, O'nun yolunda savaşmayı ve öldürülmeyi çok isterdim."⁶⁵

Şehit olmayı teşvik eden bu nebevî bildirimlere paralel olarak, bu kutlu yola girenlerin mutlak olarak her yönden memnuniyet verici bir kazanıma nâil olacakları şu ayete de konu edilmektedir:

60) Âl-i İmrân (3): 158.

61) Âl-i İmrân (3): 157.

62) Buhârî: Cihâd 6 (III.202), 21 (III.208); Müslim: İmâre 29 (II.1498); Nesâî: Cihâd 34 (VI.36).

63) Müslim: İmâre 33 (II.1503); İbn Mâce: Cihâd 17 (II.936, 937); Tirmîzî: Tefsir 4 (V. 231).

64) Müslim: İmâre 30 (II.1499); Nesâî: Cihâd 30 (VI.33).

65) Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî el-Himyârî: el-Muvattâ, İstanbul 1401/1981, Cihâd 14 (I.460); İbn Hanbel: el-Müsned, II.231; Buhârî: Cihâd 7 (III.203); Müslim: İmâre 28 (II.1496).

...*Hicret edenlerin, memleketlerinden çıkarılanların, yolumda ezâya uğratanların, savaşan ve öldürülenlerin günahlarını elbette affedeceğim. Andolsun ki, Allâh katından bir nimet olarak, onları içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacağım*⁶⁶.

Hayatta iken şehitlerin işledikleri günahların affedileceğini müjdeleyen bu ayet, sadece bu yönüyle bile çok önemli bir teşvik sunmakta ve bununla da kalmayarak ölüm konusundaki bu güzel seçimin, şehide, kesintisiz nimetlerin bulunduğu Cennet yurdunun kapılarının sonuna kadar açılacağını müjdelemektedir. Yine aynı doğrultudaki başka bazı ayetlere göre bu güzel ölüm, muhataplarını bir başka hayatta ve hayatın bütün renkleriyle diri tutmaktır:

*Allâh yolunda göç edip sonra öldürülen veya ölenlere gelince, Allâh onları en güzel bir rızıkla besleyecektir. Doğrusu Allâh, rızık verenlerin en iyisidir*⁶⁷. *Allâh yolunda öldürülenlere "ölüler" demeyin. Hayır onlar diridirler. Ancak siz bunu bilemezsiniz*⁶⁸.

Şehitlere çok önemli bir müjde veren bu son ayetin aynı zamanda dünyadaki bazı insanlara da birtakım göndermelerde bulunduğu âşikârdır. Rabb'lerine olan kulluk borçlarını kanlarıyla ifâ eden bu insanların gerçekte ölmeyip mutlu bir hayat sürdürdüklerini ihsas eden bu ayetin, şehitlerin kutlu mücadelesini yitirilmiş birer hayat olarak tanımlayan⁶⁹ bazı cahillerle cevap niteliğindeki bir başka ayet tarafından şöylece teyit edildiğini görmekteyiz:

*Allâh kendi yolunda öldürülenlerin yaptıkları işleri boşa çıkarmayacaktır... Onları (dünyada iken) kendilerine (kutsal kitaplarda) tarif ettiği Cennet'e girdirecektir*⁷⁰.

İncelediğimiz bu ilâhî haberler, şehit olan bir mü'mine sunulacak hayaun içeriğinde mevcut olan ve gıpta edilen güzelliklerin ilâhî birer garantisidirler. Diğer taraftan geçici dünyanın özlemi içinde bulunan ve onun aldatıcı ışıltısına kapılarak başka hiçbir şeyi görmeyenlerin yaptıkları dedikodular da bu ayet ile ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca Kur'ân, bu noktada bir adım daha atarak bazı mü'minlerin, kulluğun bütün şekillerini icra etseler bile aralarına giremeyecekleri bir zümreye şehitlerin de dahil edileceğini bildirmiştir:

66) Âl-i İmrân (3): 195.

67) Hacc (22):58. Şehitlerin Cennet'te rızıklanmaları öteden beri merak edilen bir konudur. Acaba bu olay dünyadaki bilinen şekliyle mi yoksa başka bir tarzda mı, ya da rûhen mi yoksa bedenen mi gerçekleşecektir? Bu konuda Kur'ân-ı Kerim'de sınırlı bilgilerin bulunduğu malumdur. Konuyla ilgili birçok hadis arasından seçtiğimiz şu haberin küçük ancak önemli bir ayrıntı içerdiği kanaatindeyiz: "Şehitler, Cennet'in kapısındaki bir nehrin kenarında otururlar. Sabah akşam burada onlara Rabb'leri tarafından rızıkları verilir." (İbn Hanbel: el-Müsned, I.266). Kısmi bir ayrıntı sunan bu habere rağmen, biz yine de Cennet nimetlerinin beşeri bir algılamayla billurlaştırılmasını uygun bulmuyoruz. Çünkü bu konuda bütün sorulara cevap verecek yeterli bilgi bulunmadığı gibi yapılan yorumlar da Cennet'in cezbediciliğiyle örtüşmemektedir. Dolayısıyla mahiyeti ve sunduğu nimetleri açısından gizemli kalmak, Cennet'in fânî dünyaya yansıyan bir vasfı olsa gerektir.

68) Bakara (2):154.

69) Bu âyetin Bedir Savaşında şehit olan Müslümanların, dünya zevklerinden mahrum olduklarını söyleyenlere bir cevap olarak nâzil olduğu rivâyet edilmiştir. Bkz: Vâhidî: Esbâbü'n-Nüzûl s.47,48; Meâlimü't-Tenzil, I.580; Rûhü'l-Meânî, II.22.

70) Muhammed (47): 4, 6.

Kim Allâh'a ve Elçisi'ne itaat ederse, işte onlar Allâh'ın nimet verdiği peygamberler, doğru sözlüler, şehitler ve sâlihlerle beraberdirler. Onlar ne güzel arkadaşlardır⁷¹.

Peygamberler ve övgüye layık olan diğer ayrıcalıklı zevatın arasında şehitlerin konumunu açık bir şekilde belirleyen bu ayet, kanaatimizce bu makamı mü'minlere en sevimli gösteren ilâhî hitaptır. Belki de onun sunduğu bu müjde, bir hurma tanesini yiyebileceği kısa bir zaman dilimini bile şehit olmanın önünde engel gören mü'minleri⁷² bir an önce bu zevki tatmaya sevk eden çok önemli bir motivasyon idi.

Bütün bunların yanısıra Kur'ân-ı Kerim, mü'minlerin şehit olmaktan dolayı asla pişman olmayacaklarını, aksine böyle bir yolu tercih etmeleri nedeniyle sevineceklerini belirtmektedir:

Allâh'ın lütfundan kendilerine verdiğiyle sevinçlidirler. Ve arkada kalıp kendilerine katılmamış olanlara şunu müjdeliyorlar; Onlar için korku yoktur, onlar tasalanmayacaklardır⁷³.

Bu ayetin satır aralarında şehitlere sanki Cennet'te gark oldukları nimetlerin dışında bir başka sevindirici şeyin özel olarak verildiği ihsas edilmektedir. Şehitlerin konumunu peygamberler ve diğer seçkin zevatın arasında gösteren ve yukarıda dile getirdiğimiz ilâhî bildirimdeki müjdenin, incelediğimiz bu ayetle daha da belirginleştiğini gözlemlemekteyiz. Kanaatimizce her iki ayette şehitlere çok önemli bir nimet olan; şefaata hakkı verilmiş olabilir. Çünkü önceki ayette şehitler, mezkur yetkiye sahip olduğuna gönülden inandığımız peygamberlerle birlikte anılmışlardır. Ayrıca son ayetin baş tarafında yer alan: "*Allâh'ın lütfundan kendilerine verdiğiyle sevinç içindedirler...*" ibaresi, Duhâ Sûresi'nin şu ayetleriyle bir anlam çağrışımı yapmaktadır: "*Elbette ahiret, senin için dünyadan daha hayırlıdır. Şüphesiz Rabb'in sana verecek, sen de hoşnut olacaksın.*"⁷⁴ Bu ayetler, gerek haklarında yapılan açıklamalar⁷⁵ gerekse verdikleri temânın dolaylı da olsa yukarıdaki ayetle olan benzerliği sebebiyle şehitlere bahşedilen şefaata hakkı hakkındaki kanaatimizi teyit etmektedirler. İncelediğimiz âyetlerin birincisinde kastedilenler şehitler, ikincisinde kastedilen ise Peygamber (a.s.) dir.

Dile getirdiğimiz bu husus, şehitlere verilen ayrıcalıkların ve özendirici nimetlerin konu edildiği şu hadis-i şeriflere de bütün açıklığıyla yansımaktadır: "*Kıyamet günü üç grup şefaata edecektir; Peygamberler, alimler ve şehitler.*"⁷⁶

71) Nisâ (4): 69.

72) Uhud Savaşının kızıştığı bir ortamda sahâbilerden birisi Hz. Peygambere şöyle sordu: "Ölürsem nereye giderim?" Nebi (a.s.) de ona tek bir kelimeyle; "Cennet'e" diye karşılık verdi. Bu cevabı alan sahâbi elindeki birkaç hurmayı yemekten vazgeçti ve müşriklerin saflarına hücum ederek şehit oluncaya kadar savaştı. Bkz: Buhârî: Megâzî 17 (V.30).

73) Âl-i İmrân (3): 170.

74) Duhâ (93): 4,5.

75) Bu konudaki bazı açıklamalar için bkz: Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer er-Râzî: Me-fâthü'l-Ğayb, Beyrut 1415/1995, XI.194; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır: Hak Dinî Kur'ân Dil-i, İstanbul 1399/1979, VIII.5894.

76) İbn Mâce: Züh'd 37 (II.1443).

“Kıyamet günü nebiler ve doğru sözlüler şefaattikten sonra şehitler çağılır, onlar da diledikleri kadar şefaatt ederler.”⁷⁷

“Şehide kıyamet günü şu altı mükafat verilecektir: “Kanın aktığı ilk anda günahları affedilir. O anda Cennet’teki yerini görür. Kıyametin dehşetinden etkilenmez. Kendisine değerli taşlardan yapılmış bir taç giydirilir. Hurilerle evlendirilir. Akrabalarından yetmiş kişiye şefaatt eder.”⁷⁸

İncelediğimiz bu son hadis-i şerifin satır aralarında, şefaatt etmek yetkisi gibi sıra dışı bir nimete sahip olduklarına inandığımız şehitlerin, kendi akrabalarına yücelerden gönderdikleri bir mesajlarının bulunduğunu anlamaktayız. Sanki Cenâb-ı Hak, şehit yakınlarının ayrılık acılarını dindirmek istercesine bu kulları için hazırladığı özel bir hediye kendilerine, şehitler aracılığıyla sunmak istemektedir. Belki de şehitler böyle bir hediye ile akrabaları karşısında mahcup edilmek istenmemişlerdir. Böyle manevi bir hedinin gerekçesi ve vermek istediği mesaj ne olursa olsun, beraberinde getirdiği rahmetin yanısıra aynı zamanda onun, içeriğinde bir teselliyi barındırdığı da aşikârdır. Acaba aynı konuda Kur’ân’ın şehit yakınlarına da bir mesajı var mıdır?

g - Şehit Yakınlarının Teselli Edilmesi

Şehit kavramı, şehit yakınları için gurur duyulması gereken başlı başına bir rütbe, bir teselli kaynağı ve dünyanın vazgeçilmez olmadığını ispat eden bir rol modeldir. Müslümanların manevi dünyalarında en ulvî çağrışımları yapan, ötelere ve özveriyi hatırlatan bu kavram, târih boyunca kendisi için ayrılan saygın yeri korumuştur.

Allâh yolunda savaşanların, karşılaştıkları sıkıntılı anlarda şehit olmayı bir teselli kaynağı ve geleceğin mukadder hayatına doğru atacakları ilk adım olarak telakki ettikleri bilinmektedir. Özlenen bu makama erişmenin gecikmesi durumunda onun hasretini çekenlerin ve hatta üzüntülere gark olanların samimiyet kabilinden olan duygu yüklü hikayelerine İslâmî literatürde sıkça rastlamaktayız.

Mücadele ve sıkıntılı günlerle dolu uzunca bir ömrün sonunda, belki de sadece görünürde elde edilemeyen bu kutlu makama ulaşma arzusu, kimi gaziler için bazen hasretin de ötesinde, acı veren ancak tesellisi olmayan bir yakınmaya dönüşebilmektedir. İslâm’ın büyük komutanlarından olan Halid b. Velid (ö:21/642)’in şu veciz sözlerinde bu türden bir hayıflanmanın samimi bir yansımasını bulmaktayız: “Hayatım boyunca yüzden fazla savaşa katıldım. Vücudumda kılıç ve ok yarası bulunmayan bir karış yer yoktur. Buna rağmen işte ben, korkaklar gibi yatağımda ölüyorum.”⁷⁹

Savaş meydanındaki düşmanla çarpışmak, can vermek ayrıcalığını ve özlemine konu edinen bu hikayede “şehit olmak” adetâ kaçırılan bir fırsat olarak ihsas edilmektedir. Di-

77) İbn Hanbel: el-Müsned, I.5.

78) İbn Hanbel: el-Müsned, IV.131, 200; İbn Mâce: Cihâd 16 (II.936); Tirmîzî: Fedâilü'l-Cihâd 25 (IV.188).

79) Ebü'l-Hasen İzzeddîn Alî b. Muhammed b. Abdilkerim b. el-Esîr: Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe, Beyrut 1409/1989, II.95.

ğer taraftan yatakta can vermek ise, istenilmeyen ve sırf karşı konulmadığı için razı olunan ve muhataplarınca da beğenilmeyen bir ölüm olarak telakki edilmektedir. Kısaca bu hikayede, alınan onlarca ok ve kılıç yarasının gölgesinde şehit kavramının vereceği teselli bu gerçekliğin fiili olarak yaşanmadığı dünyada, kendisini güçlü bir ihtiyaç olarak hissettirmektedir. Ancak, amelleri niyetlere göre⁸⁰ değerlendiren rahmet Peygamberi'nin şu sözleri mezkur hasretin yakıcılığını her an hisseden yürekleri bir Kevser serinliğiyle teskin ve teselli etmektedir: "Bir kimse, Allâh yolunda şehit olmayı gönülden isterse, yatağında ölse dahi Allâh, onu şehitler derecesine ulaştırır"⁸¹.

Şehit yakınlarının tesellisini de bu çerçevedeki tamamlayıcı bir unsur olarak gören Kur'ân-ı Kerim, bu seçkin kulların arkasından gözyaşı döküp üzülenlere, daha önce de ifade ettiğimiz üzere öncelikli olarak ölüm gerçeğinin kaçınılmazlığını hatırlatmaktadır. Meselâ Uhut Savaşında şehit düşenlere üzülenler, aynı savaşta meydana gelen olaylar doğrultusunda şöylece teselli edilmektedirler:

*Eğer siz (Uhud'da) bir yara aldıysanız, şüphesiz o topluluk da (Müşrikler de Bedir'de) benzeri bir yara almıştı. İşte (iyi ve kötü) günleri insanlar arasında böyle döndürür dururuz. (Bazen bir topluma iyi ya da kötü günler gösteririz, bazen öbürüne). Allâh, sizden iman edenleri ayırt etmek, sizden şahitler edinmek için böyle yapar. Allâh zalimleri sevmez*⁸².

Allâh yolunda can verenlerin, günahlarından kurtulacağını ihsas eden bu ayet, bazı kulların bu makam için seçilmiş olmalarını ilâhî takdire bağlayarak, şehit yakınlarının gereksiz üzüntülerden kurtulmalarını yeğlemektedir. Ayrıca aynı ibarelerde böyle övünülecek bir **can verme** olayına karşın, diğer taraftan düşmanların başlarına gelen murdar ölümün hatırlatılması da, mü'minler için başka bir teselli kaynağı olarak sunulmaktadır.

Şehitlerin ölümsüzlüğü ve yücelerdeki nimetlerle sürdürdükleri hayattan bahseden bazı ayetlerin şehit yakınlarını teselli etmek için nâzil olduğu rivâyet edilmiştir. İnceleyeceğimiz şu âyetin genel teması, bu türden bir teselli konu edinmektedir:

*Allâh yolunda öldürülenleri ölümler sanma, hayır (onlar) diridirler. Rabb'leri katında rızıklanmaktadır*⁸³.

Bu ayetin iniş sebebiyle ilgili olarak iki ayrı rivâyet bulunmaktadır. Şehit yakınlarını teselli etmeye yönelik olan bu rivâyetlerden birisini aktaran Abdullah b. Abbas (ö:68 / 687)'a göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kardeşleriniz Uhud Savaşı'nda şehit olunca, yüce Allâh, onların ruhlarını yeşil kuşların içerisine yerleştirdi. O kuşlar Cennet'teki nehirlerden su içer ve oradaki meyvelerden yerler. Daha sonra da arşın gölgesinde asılı duran altın kandillere dönerler. En güzel yiyecek ve en tatlı içeceklerle nimetlenip göz kamaştırıcı yerlerde istirahat ederken kendi aralarında şöyle konuşurlar: 'Acaba

80) Buhârî: İmân 23 (VII.231).

81) Dârîmî: Cihâd 16 (s.601); Müslim: İmâre 46 (II.1517); Tirmizî: Fedâilü'l-Cihâd 19 (IV.183); İbn Mâce: Cihâd 15 (II.935); Nesâî: Cihâd 36 (VI.37).

82) Âl-i İmrân (3): 140.

83) Âl-i İmrân (3): 169.

bizim, Cennet'te sağ olduğumuzu kardeşlerimize kim ulaştırabilir ki onlar da bu nimetlere kavuşacaklarını bilsinler ve Cennet'i hafife alıp savaşmaktan çekinmesinler?' Bunun üzerine yüce Allâh: 'Ben bu haberi sizin adınıza yakınlarınıza veririm,' buyurdu ve daha sonra da bu ayeti indirdi."⁸⁴

Câbir b. Abdillâh (ö: 78/697) da aynı konudaki ikinci rivâyeti şöyle aktarmaktadır: "Bir gün, Allâh Resûlü bana baktı ve 'seni çok üzgün görüyorum, bir şey mi oldu' diye sordu. Ben de ona; 'babam şehit oldu ve ödememiz gereken çok borç bıraktı' dedim. Bunu işiten Nebi (a.s.) sözlerine şöyle devam etti: 'Sana şunu bildirmek istiyorum: Cenâb-ı Hak, (konuştuklarıyla) sadece perde arkasından konuşur. Yalnız senin baban ile yüz yüze konuştu ve ona şöyle sordu: 'Ey kulum, benden bir isteğin var mı?' Baban da şöyle dedi: 'Ey Rabb'im, beni dünyaya tekrar geri gönder yine savaşayım ve senin yolunda ikinci defa öldürüleyim.' Yüce Allâh da ona şöyle nida etti: 'Bu daha önce kararlaştırılmış bir şeydir. Cennet'e girenler asla dünyaya geri dönmeyizler.' O zaman baban: 'Ey Rabb'im, benim Cennet'teki bu durumumu dünyadaki yakınlarıma haber ver' diye niyazda bulununca yüce Allâh bu ayeti indirdi."⁸⁵

Şehit yakınları için birer ilâhî teselli belgesi diyebileceğimiz bu nebevî haberler, dünyada yitirilmiş gibi görülen hayatların ahiret aleminde hoşnut olunan birer yaşantı olarak devam ettiğini vurgulamaktır. Bunun yanı sıra aynı haberlerin genel temâsı içerisinde, şehit yakınlarının duyabilecekleri üzüntüleri teskin eden hatta bu noktada yeni şehit adaylarını cezbeden bir çağrının yapıldığını da hissetmek mümkündür. İlâhî İrâde bununla nihâi olarak, şehit yakınlarının her an duygu dünyalarını meşgul eden özlemlerini ve hissettikleri ayrılık acısını gidermeyi hedeflemektedir.

Bütün bu anlattıklarımızın sonunda akla şöyle bir soru gelebilir: Acaba, şehit yakınları için sunulan bu teselli haberlerinin muhtevaları sadece ahiret hayatında mı gerçekleşebilecektir, yoksa bunların dünyaya yansıyan birtakım uzantıları da var mıdır?

Bu sorunun cevabını, şehitleri yıkamaksızın elbiseleriyle defneden Hz. Peygamberin uygulamasında bulabiliriz⁸⁶.

Bu nebevî uygulamaya göre onlar belki de akıtılan kanlarıyla zaten tertemiz olmuşlardır. Kanlarının bulaştığı elbiseler de bu arınmanın bir şahidi olsa gerektir. Şehitler hakkında ifâ edilen bu sıra dışı uygulama, şehit yakınları için çok büyük bir teselli kay-

84) İbn Hanbel: el-Müsned, I.266; Ebû Dâvud: Cihâd 20 (III.33); Câmiü'l-Beyân, IV.227; Vâhidî: Esbâbü'n-Nüzûl, s.132; Meâlimü't-Tenzil, I.580; Zâdü'l-Mesîr, I.499; el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân, IV.172; Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm, I.556; Lübâbü'n-Nükûl, s.73; ed-Durrü'l-Mensûr, II.371; Mehâsinü't-Te'vil, II.456; el-Kâdî: Esbâbü'n-Nüzûl, s.87.

85) İbn Mâce: Cihâd 16 (II.936); Tirmîzî: Tefsir 4 (V.230); Câmiü'l-Beyân, IV.229; Vâhidî: Esbâbü'n-Nüzûl s.133; Meâlimü't-Tenzil, I.580; el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân, IV.172; Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm, I.556; ed-Durrü'l-Mensûr, II.371.

86) Şehitlerin cenazelerine yapılan işlem hakkında bkz: Buhârî: Cenâiz 75 (II.94); Ebû Dâvud: Cenâiz 31 (III.497-501); Nesâî: Cenâiz 62 (IV.62); Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed es-Serahsî: el-Mebsût, Beyrut 1406/1986, II.45; el-Hidâye, I.101; Şerhu Fethi'l-Kadîr, II.102, 103; Reddû'l-Muhtâr, II.247.

nağı ve aynı zamanda şehidin kazandığı ayrıcalıkların dünyaya olan yansımalarının en belirgin olanıdır.

Sonuç

Bu çalışmamızda İslâm'ın varlık mücadelesiyle bütünleşmiş ve bu mücadeleyi bir tutku haline getirmiş olan şehit kavramını Kur'ân ve hadislerdeki ana hatlarıyla incelemeye çalıştık. Manevi değerlerin kaybolduğu bir zaman ve coğrafyada kendi öğretilerinin insanlar nezdinde kabul edilmesini hedefleyen Kur'ân, öncelikli olarak ilâhî tebligatı sunan peygamberlere, inkârcı atalarının yoluna sığınmayan, dolayısıyla geleneksel karşı çıkışlardan uzak, esnek ve kendi yaratılışlarına değer veren insanlar arasından yardımcıları edinmek arzusunda. Bu da manevi değerlere yabancılaşan ve bunun sebep olduğu psikolojik yıkımı her an benliklerinde hisseden insanların öteden beri sürdürdükleri kadim gelenekten ayrışmalarıyla başlanılabilecek zor bir iştir. Kur'ân-ı Kerim, böyle bir ayrıştırmayı ve seçiciliği peygamberler eliyle organize ederken, bunu bir takım cezbedici muharriklerle de desteklemiştir. Bu noktada, asıl meyvesini ahirette verecek olan şehit kavramı gıpta edilen bir rütbe olarak sunulmaktadır. İslâm'ın temel referansları bu rütbeyi; her şeyi ile gerekirse canı pahasına Hak'tan yana olmayı başarılmış mü'minlere verilen manevi bir ödül olarak tanıtmaktadırlar.

İnançları uğruna girdiği samimiyet sınavını başarıyla tamamlayan şehit, yüce Al-lâh'ın, kendisine bahşettiği tertemiz fitratın aynı saflık ve zindellekle yaşamaya devam ettiğini haykırmaktadır. Sahip olduğu kabullerine, kaynağı ne olursa olsun gelebilecek her türlü tehlikeye karşı bir dalgakıran azmiyle direnç üreten şehit, tevbe eden Adem'in soyundan gelen ve büyük davalara talip olan samimi nesiller için örnek alınması gereken bir modeldir.